

Агнэта Плэель

www.kamunikat.org

Бабуля, гарадзкі лад ды прыліў

Бабуля сядзела на канапе ў кутку і вязала. Яна жыла за горадам. Бабуля была маленъкая і чарнявая. Валасы сабраныя над ілбом і съязгнутыя вузлом на патыліцы. Яна прыехала з такой далечыні – з горада Сурабая на высьпе Ява, – што ў гэта нельга было паверыць.

Я ведала пра радзіму бабулі. І ў той жа час нічога ня ведала.

Дзе, уласна кажучы, знаходзіўся горад з такой дзіўнай назвай? Ён мусіць трохі пачакаць, пакуль я навучуся карыстацца мапай. Па чорных валасах бабулі прабягалі амаль нябачныя срэбныя нітачкі. На століку перад канапай ляжаў новы выпуск “Гаспадыні” з расповедамі пра вязаньне. Што б гэта магло быць? Кофта.

– Для каго?

– Для цябе, – адказала яна.

Акуляры трымаліся на самым кончыку бабулінага носу. Яна была не асабліва гаваркая. Час ад часу торгала нітку, каб тая рухалася вальней. Здараляся, што ўключала радыё, каб паслухаць навіны. Вайна. А потым Карэя.

Яна спыняла вязаньне і слухала. Потым пырхала. Альбо трэсла галавой.

Дзядуля знайшоў яе ў Сурабаі вельмі даўно. Ён быў швэдам і паходзіў са Стакгольму. У 90-я гады дзевятнаццатага стагодзьдзя дзядуля пакінуў сям'ю і Бацькаўшчыну, бо спадзяваўся разбагацесь у галяндзкіх калёніях.

Але ж не разбагацеў. Хоць і пражыў далёка ад сваёй радзімы амаль трыццаць гадоў. А калі вярнуўся ў Швэцыю, дык прывёз з сабою бабулю і трох дзяцей.

- Табе не самотна ў Швэцыі?
- Не. У мяне ж ёсьць вы.
- Табе ніколі не хацелася дадому?
- Мой дом тут.
- І ты па маці не сумавала?
- Мая маці памерла. Не пытайся так шмат.

Вусны бязгучна лічаць вочкі вязанкі споду і вонкі. Яе домам быў фруктовы сад у Мэлардалене, за якім яны даглядалі разам з дзядулем. Тут былі яблыкі, сьлівы, агрэст, гародніна ды трускаўкі, якія ў скрынках дастаўляліся парам ходам у Стакгольм і прадаваліся там на Хётор'е. Бабуля заўсёды адкладвала вязаньне ўбок, калі я падыходзіла да яе з часопісам, і прасіла пачытаць мне ўголас.

Яна была такая маленькая, што калі схілялася чытаць, яе ногі ледзьве краналі падлогу. Гэта быў часопіс, які друкаваў і коміксы. Налле ды Ліза. Таксама Чалле Твэрвіг. Бабуля чытала неяк адрывіста

і разам з тым манатонна. І прамаўляла зь ледзь чутным акцэнтам, які мне падабаўся, бо атуляў мяне бясьпекай.

Яшчэ ў часопісе друкаваліся коміксы “Ціна” – гэта значыць “цінэйджэр”, падлетак. Тады, у саракавыя гады, нямногія разважалі пра падлеткаў. Мне б і да галавы не прыйшло, што бабуля магла ведаць нешта пра падлеткаў. Але неўзабаве я сама стала падлеткам. І вывучыла на памяць адзін вершык Гарыет Лёвенхельм. Бабулю ён моцна раздражняў – менавіта таму я і ўпадабала дэклімаваць той верш.

Жэ вуз асюр
пачуцьці мае кінуліся ў алюр
таму я ня бачу нічога дурнога
у новых любоўных прыгодах.

Яе позірк рабіўся змрочным, пакуль я дэклімавала, і пры гэтым яна моршчыла лоб. Адкуль я ўзяла такое дурноцьце? Я ж адказвала, што ў адной вядомай пісьменніцы. На бабулю гэта не рабіла анікага ўражаньня. Паводле маленъкага малюнка Лёвенхельм, слова ўкладаюцца чалавеку ў рот. У інтанацыі паэтэсы была іронія, і, як мне здавалася, я яе пачула. А вось бабуля – не. Яна не любіла непрыстойнасцяў.

Ёй, напэўна, здавалася, што гэта ў мяне будуць любоўныя прыгоды. А я дазваляла ёй так думашы. Зрэшты, я і сапраўды спадзявалася на гэта – некалі мець любоўныя прыгоды, але, вядома, ня хутка. Шчыра кажучы, мне падабалася правака-

ваць яе. Бо хаця бабуля абуралася неяк съмешнавата, але гэта было вельмі гожа. Яна была старамодная і строгая.

З бабулінага радыё, што было ў маленькай сталоўцы, мы разам пачулі навіну пра тое, што недзе праз усю краіну будзе пабудаваны мур. І ён адслоніць людзей з ГДР ад людзей з Фэдератыўнай Рэспублікі Германія. Як было сказана, рабілася гэта дзеля таго, каб прадухіліць прасочванье заходніх немцаў ва ўсходнюю частку краіны.

Бабуля затрэсла галавой.

– *God allemächtig*,¹ – прамармытала яна, – камуністы не выпускаюць людзей.

– Ты маеш на ўвазе “не ўпускаюць”, бабуля?

– Гáды яны, – сказала яна.

Але мы ж толькі што чулі, што людзі спрабавалі ня вырвацца адтуль, а наадварот, прарвацца туды? Яна не любіла камуністаў. Мне ў гэты момант яна здавалася нейкай старамоднай. Але я так і ня ўцяміла, дзеля чаго будавалі Бэрлінскі мур – каб трymаць людзей па той ці гэты бок. У кожным разе, тое, што мы пачулі, мне ўяўлялася неверагодным.

Бабуля была сухенькая, негаваркая, з падціснутымі вуснамі. Дарэчы, тады яна мела рацыю, але я так і не пасьпела распавесці ёй аб tym, што ўжо даўным-даўно ўсьвядоміла ейную праўду.

---

¹ *God allemächtig* (галяндзк.) – Божа ўсемагутны (заўвага перакл.)

Яна тулілася адна ў маленькой двухпакаёўцы ў Ёрдэ, і амаль ніхто не завітваў да яе. Яшчэ менш запрашалі бабулю да сябе. Дзядуля памёр. Яна жыла адна амаль з таго самага часу, як прыехала ў Швэцыю, на адасобленым мыску на возеры Мэларэн, у самай што ні ёсьць глухмені. Цяпер яна ста-рэла ў адзіноце.

Неяк пазней я падумала, што тут, у Швэцыі, у яе не было, як ва ўсіх астатніх, сяброў дзяцінства, школьніх сяброў, сябровак па канфірмацыі ці па рабоце. Анікай радні, апроч дзяцей і ўнукаў, у яе таксама не было, ды й тыя жылі далёка ў іншых га-радах. Матуля ж яе, як было сказана, даўно памерла. Бабуля была вельмі самотная.

І вось недзе на пачатку шасцідзесятых я зноў прыехала да яе. Мы сядзелі ў маленькой сталоўцы, і я глядзела на яе смуглавы і гожы твар. Я прыкмеціла сетачку танюсенькіх зморшчынак ва-кол вачэй. У складках роту была журба. А ў вала-сах зьявілася яшчэ колькі срэбраных белых нітачак, хаця ўвогуле яны па-ранейшаму былі чорнымі ды бліскучымі. Жавала яна марудна. Яе непакоілі зубы. Мабыць, з гэтай прычыны яна часта ўздыхала.

Ці, можа, зь якой іншай прычыны.

– Еш болей, – загадвала яна.

Аб чым мы размаўлялі? Ні аб чым такім. Мы пагутарылі пра маю маці. Я крыху даведалася пра маіх дзядзькоў і стрыечных. Наконт майго валацуж-нага бацькі мы не перакінуліся аніводным словам – гэта было табу. Мне падабалася ў бабулі. Бо ёй па-дабалася я. А гэта і ёсьць любоў.

Бабулі нельга было пярэчыць. Усё, што паходзіла ад яе, было бяспрэчным. Пра што я неяк ёй і сказала. Як жа гэта бабулі не спадабалася. Яна памерла многа гадоў таму. Час ад часу яна мне сыніцца. Заўсёды добра. Як быццам хоча нешта сказаць, але заўсёды не пасыпвае. Вядома, гэта толькі ілюзія, спароджаная розыніцаю ва ўзросце і шмат чым яшчэ. Тое, што мы кажам у снах, і ёсьць тым, чаго не пасыпелі сказаць у жыцці.

Што яна рабіла апроч таго, што чытала часопіс і калькавала “Гаспадыню”? Здаралася, ездзіла аўтобусам у Блокхюсудэн. Там яна самотна сядзела на лавачцы, глядзела паверх вады ды ўспамінала дзядулю – свайго высокага хлопца. Мажліва, думала і пра нешта іншае, але болей яна мне ні пра што не распавядала.

А потым аўтобусам вярталася ў Ёрдэ.

Нават праз шмат гадоў пасъля бабулінай съмерці я ніколі не ўспрымала яе як чужаземку. А пакуль яна жыла, дык была для мяне проста бабуляй. Некалькі гадоў таму я сустрэла адну з сябровак маёй памерлай маці, якая скарысталася выпадкам, каб задаволіць сваю цікаўнасць. “Дай успомніць, твая бабуля прыехала, – згадвала сяброўка маці, – зьнейкай дзіўнай і экзатычнай краіны? Тайланду? Ці, можа, Таіці?”

Толькі падчас той гаворкі я нарэшце і ўсьвядоміла, кім была мая бабуля. Эмігрантам. А ў той час няшмат было такіх, як яна. “Мы, дзеці, глядзелі на яе крадком, – казала сяброўка маёй маці. – Мы ніколі ня бачылі нікога падобнага да яе. І яшчэ яна неяк дзіўна пасыміхалася”.

Бабуля паходзіла з Галяндзкай Остіндыі, цяпешняй Інданезіі. Яна была дзіцём двух народаў – галяндзкага ды яванскаага. Звычайнае паходжанье для каляніяльной дзяўчынкі. І яна не казала, зь якім народам болей сябе таясаміць. Белым ці каляровым? Пра такія рэчы мы ніколі з бабуляй не размаўлялі.

Я даволі хутка перарасла яе. Мне даводзілася схіляцца, каб яна магла прасунуць сваю руку пад маю падчас нашага шпацыру па Ёрдэ.

Аднойчы яна схацела паказаць мне нешта вартае ўвагі.

Было гэта напрыканцы зімы. Мы караскаліся на Кампэментахёйдэн. На бабулі было чорнае паліто і чорны капялюш. Яна была маленькая, але моцная. Белы сьнег і тонкія сосны. Паламанае сухое бадыльё. Мы амаль беглі.

Зьверху, з гары, яна паказала мне на горад, што раскінуўся ўнізе. Мы распазналі рыштаваныні і напалову пабудаваныя съцены на Хётор’е – гэта былі пяць шматпавярховікаў бізнэс-цэнтру, пра якія ў горадзе часта ўзгадвалі і пляткарылі.

– Глядзі! – сказала бабуля. І я глядзела. Будынкі здаваліся ёй надзвычай прыгожымі. Грандыёзнымі. Непараўнальнымі. Яны дарылі надзею.

– Ты толькі ўяви сабе, што можа чалавек, – сказала бабуля.

Яна і адна хадзіла на Кампэментахёйдэн ды назірала, як гмахі вялічацца з кожным тыднем. Шматпавярховікі сталіся для яе сымбалем чалавечай велічы. Я памятаю гэта. Тады ўпершыню ў яе голасе я пачула захапленыне.

Бабуля абмінула палову зямной кулі, зъмяніла частку съвету, мову ды ідэнтычнасьць. І цяпер яна – самотная ўдава, насамрэч вельмі самотная, – цягалася на нейкую там гару, дзе адкрывала для сябе нешта ня менш вартае ўвагі, чым Стрынбергаў замак. Тое, як расылі шматпавярховікі на Хётор’е, сталася для яе съведчаньнем чалавечай адвагі і творчай моцы. Гэта поўніла яе захапленьнем.

А яшчэ гонарам. Калі я бачу хмарачосы на Хётор’е, дык заўсёды ўспамінаю пра яе.

– Хадзем, бабуля, – кажа мой дзевяцігадовы ўнук з ільнянымі валасамі.

Ён апалонены Інтэрнэтам, хаця яшчэ ледзь можа чытаць. Ён вывучае ўсе амэрыканскія інструкцыі. Ягоны танк – шэры, мой – чырвоны. Ён вучыць мяне, якімі клявішамі кіраваць гарматай. І сам выбірае зброю: ад маленъкіх робатаў, ня вартых асаблівай увагі, да бамбавікоў. Ну і, зразумела, розныя атамныя бомбы.

Ён зынішчае мой танк недзе ў малайзійскіх джунглях. Пальмы. Зялёныя ўзгоркі. Я захопліваю ягоны танк, скажам, у акрузе Ставангера. Тут ужо арктыка з зас্তяжанымі гарамі пад самыя нябёсы. Пасьля гэтага мы стралялем адно ў аднаго ў Эгіпце, якраз ля падножжа пірамідаў.

Мяне непакоіць, што мы можам пашкодзіць сфінкса. “Ня бойся, бабуля, – кажа ён, – у гэту штуковіну ты ніколі не патрапіш”. Мы бурым усё: гмахі, высокія да аблокаў, горныя хрыбты і векавечныя пушчы. Паведамленыне “значныя чалавечыя страты” канстатуе нашую съмерць.

Але за ўзнагароду, якую атрымліваеш ад зьнішчанага суперніка, можна вярнуць у гульню і сябе самога, і зброю. Здараецца, нас так, як кажа ўнук, “зашкамутаюць”, што адмысловая іконка з нашымі выявамі робіцца цалкам чорнай.

Наколькі я разумею, зараз мы выправімся змагацца ў Другой сусветнай вайне.

– Табе не падабаецца, бабуля? – кажа ён. – Мы можам скончыць, калі хочаш.

Унук добра адчувае мой настрой.

– Маёй бабулі не падабаецца, – кажу нечакана для самой сябе.

– Тваёй бабулі? – ён глядзіць на мяне падазронна. Гэта і зразумела. Бабуля ягонай бабулі такая ж яму далёкая, як месяц на небе. Хоць ад месяца шмат чаго залежыць. Ён, напрыклад, кіруе прылівамі.

Час ляціць. Яго ня ўхопіш. Калі што і застаецица ад яго, дык гэта шпілька для валасоў, згублены матузок, пальчатка...

Пераклад Любы Варащухі